

DIDACTICA MATEMATICĂ

SUPLIMENT AL GAZETEI MATEMATICE

ANUL al VIII-lea

Nr. 2/2018

Editorial

Gazeta Matematică și Marea Unire de la 1918

de DORU ȘTEFĂNESCU

Acum 100 de ani, la sfârșitul Primului Război Mondial (numit atunci *Marele Război*) s-a realizat *Marea Unire* prin actul de la Alba Iulia și demersurile care au dus la recunoașterea internațională a granițelor *României Mari* prin Tratatul de la Trianon (1920).

Unirea de acum 100 de ani a fost posibilă și în urma înfrângerii Puterilor Centrale și a participării României la război de partea Antantei. România a fost implicată în această conflagrație prin toate resursele ei materiale și umane. În această notă vom schița felul în care comunitatea matematică de la noi a participat la război și despre rolul pe care l-a avut în acei ani *Gazeta Matematică*.

Gazeta Matematică este singura publicație științifică de la noi care a apărut fără întreruperi de la apariția sa în 1895. A trecut prin cele două războaie mondiale, prin câteva dictaturi și prin alte perioade critice fără a-și înceta sau suspenda vreodată apariția.

Prima perioadă în care apariția Gazetei a fost amenințată să nu apară din cauza unor împrejurări potrivnice a fost în anul 1916 și în cei imediat următori. În august 1916, România a declarat război puterilor Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia), iar până la sfârșitul anului partea de sud a vechiului regat, inclusiv capitala (București), s-au aflat sub ocupație străină. Guvernul, Casa Regală și mai multe instituții centrale s-au refugiat la Iași. Universitatea din București a continuat să funcționeze, dar cu un număr restrâns de studenți și profesori, iar de custodia bunurilor Academiei Române (inclusiv biblioteca) s-a ocupat matematicianul Gheorghe Țițeica. În acești ani revistele științifice ale Academiei dar și ale unor societăți științifice nu au mai apărut iar muzele au fost mai puțin auzite din cauza evenimentelor militare. (*Când armele sună, muzele tac.*)

A existat însă o strălucitoare excepție: *Gazeta Matematică*. Revista s-a adaptat imediat vremurilor de război și a ajuns la iubitorii de matematică, în școli, în universități, dar și în tranșee.

Societatea Gazeta Matematică la 1918

Societatea Gazeta Matematică, ce fusese înființată la 1910, era formată la început dintr-un număr mic de membri. La înființare erau doar 21. Societatea era condusă de o *delegațiune* formată dintr-un președinte și doi membri, unul fiind casier. La 1918 președintele Societății a fost generalul Scarlat Panaitescu, iar membrii erau V. Teodoreanu și I. D. Teodor (casier, înlocuit, cât timp nu a fost în țară, de G. Nichifor). S-a decis ca „pe timpul războiului, din cauză că redactorii nu pot avea domiciliu fixe și anumite ore de serviciu, nu s-a ales personal special de redacție”.

La 1918 Societatea avea 47 de membri. Dintre aceștia, 4 se aflau „în teritoriul ocupat de inamic”, unul era prizonier, un membru aparținea misiunii militare franceze, iar 32 erau ofițeri. Structura revistei era diferită de aceea din perioada de pace. Pentru perioada 15 septembrie 1917 — 15 august 1918 a apărut un volum de aproape 300 de pagini. Revista a fost tipărită în 1918, la Iași. Conținutul revistei era asemănător numerelor antebelice, dar remarcăm prezența unor articole și probleme legate de activitățile militare.

Principalele rubrici ale revistei erau: Articole, Chestiuni de examen, Note matematice, Cereri, Probleme propuse și Exerciții. Articolele și problemele din volumul XXIII (1917–1918) abordează probleme de aritmetică, geometrie, algebră, trigonometrie, mecanică, balistică, analiză matematică și istoria matematicii. Dacă le răsfoim găsim o problemă variată, probleme originale și abordări noi ale unor subiecte clasice.

Despre cereri

O particularitate a acestui număr de război este rubrica *Cereri*. În aceasta cititorii publicau scurte notițe în care cereau lămuriri asupra unor probleme de matematică sau despre aspecte istorice ale matematicii, mai ales de la noi. Majoritatea acestor cereri (de fapt, întrebări) au aparținut lui Ion Ionescu — cel care a fost peste jumătate de veac unul dintre *stâlpii Gazetei Matematice*.

Iată două astfel de cereri (respectăm ortografia de acum un secol).

- Într-un manuscris din 1818 Decembrie 25, al lui *Ștefan Oprișan* postelnicul, găsim scris „... abacu de socoteli de la $1 \times 1 = 1$ până la $10 \times 10 = 100$ și $10 \times 100 = 1000$ ”.

Se găsește cuvântul *abacu* sau *abacă* întrebuințat la noi mai înainte?

Există tabele de înmulțire mai vechi ca acestea, scrise în românește?

I. I. (pag. 112–113)

- Într-o descriere a vieții lui Dimitrie Cantemir, făcută în *”Spicuilor Moldo Român”* din 1841 (pag. 68), se spune că dânsul s-a ocupat de matematici și filozofie. Ce se cunoaște precis în această privință?

I. I. (pag. 275)

Despre balistică

Fiind redactată în condiții de război, *Gazeta* de la 1917–1918 acordă spații ample aplicațiilor militare ale matematicii. De la articole generale privind predarea matematicilor în școlile și academiile militare din Europa până la probleme concrete de balistică, revista conține articole, note și probleme legate de istoria științelor militare, dar — mai cu seamă — de studii privind proiectilele și tunurile folosite în război. Iată câteva titluri relevante:

- *Victor Vâlcovici*, O știință matematică în serviciul războiului: Balistica;
- *Lt. G. Zapan*, Metodă pentru descoperirea tunurilor inamice;
- *Lt. M. Ghermănescu*, Asupra ipotezei rigidității traiectoriei;
- *Lt. I. Linteș*, Bătaia maximă pentru tunuri înclinate;
- *I. Ionescu*, Determinarea punctului în care s-a produs o detunătură;
- *Lt. G. Zapan*, Asupra mișcării proiectilelor în aer;
- *Gh. I. Popescu*, Considerațiuni asupra tunului lung german „Paris”.

Articolul despre tunul Paris este un studiu documentat asupra uneia dintre cele două realizări remarcabile ale industriei de război germane din timpul Primului Război Mondial: tunurile cu bătaie foarte lungă (cca. 120 km) *Paris* și *die Grosse Bertha*, produse la uzinele Krupp. Articolul este scris de Gh.I. Popescu, care era maior de artilerie și *director de serviciu în Ministerul de Războiu*. Sunt descrise fundamentele matematice ale tunurilor de mare distanță și sunt comparate performanțele celor mai cunoscute cu tunul folosit de armata germană la bombardarea Parisului la 15 martie 1918.

SSMR la centenarul Marii Uniri

Societatea de Științe Matematice din România (SSMR) a fost înființată în 1910 și a avut de la început printre scopurile sale editarea *Gazetei Matematice*. De altfel, în perioada 1910-1949 numele Societății a fost *Societatea Gazeta Matematică*. După 1949, numele societății a fost schimbat de mai multe ori, v. [2].

În timpul Primului Război Mondial, *Gazeta Matematică* a continuat să apară și a fost unul dintre puținele periodice matematice din Europa care nu și-au suspendat activitatea din pricina războiului.

Tenacitatea cu care colaboratorii *Gazetei* au ținut-o în viață într-o perioadă în care chiar existența statului român se afla în mare primejdie a arătat vigoarea spriritului matematic național. Revista a contribuit la continuitatea preocupărilor științifice și educaționale autentice de la noi, ceea ce a permis dezvoltarea statului modern român.

Gazeta Matematică apare fără întrerepere de 123 de ani. Este una dintre continuitățile rare din istoria modernă a României. SSMR este un reper și o construcție fericită în cultura și viața noastră națională!

BIBLIOGRAFIE

- [1] *Gazeta Matematică*, vol. 23 (1917-1918).
- [2] D. Ștefănescu, M. Trifu, *O istorie scurtă a S. S. M. R.*, *Gazeta Matematică*, vol. 115, 171–180 (2010).

PROF. UNIV. DR. DORU ȘTEFĂNESCU
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
E-mail: stef@rms.unibuc.ro